

पडुद्यामं विद्यारूपाणीति" कात्या० १६, ५, ६, उद्गुहं
यस्यते नियम्यते यैस्ते उद्यामाः पडुद्यामारज्जवः ऊर्द्ध-
कर्षणहेतवोयस्य" यजु० १२, १० ३ मन्त्रव्या० वेददी० "पडु-
द्यामं भवति पडुडि दिगो मौञ्जं लिङ्गत्" "संवत्सर
एषोऽग्निर्ह तवः शिष्यमृतमिहि संवत्सरः शक्नोति
स्यात्" यच्छक्नोति तस्माच्छिष्यमृतमिरेवैनमेतद्विभर्त्ति
पडुद्यामं भवति पडुद्वयतवः" शत० ब्रा० ६, ७, १, १६, १८,
उद्याव पु० उद्+यु- अण् बाधित्वा "उदि अयतिद्यौति-
गुह्यः" पा० वज् । ऊर्द्धतोमिन्त्रणे अतुदि तु अवैव ।
उद्यास पु० उद्+यस-वज् । १ उद्यमे कर्त्तरि संज्ञायां
वज् । २ देवभेदे पु० । "आयासाय स्वाहा प्रयासाय
स्वाहा संयासाय स्वाहा वियासाय स्वाहोद्यासाय स्वाहा"
यजु० २६, ११, "आयासादयो देवविशेषाः" वेददी० ।
उद्योग पु० न० उद्+यज्-वज् अर्द्धर्चादि । १ उद्यमे कर्म-
करणार्थं प्रयासभेदे "उद्योगादनिष्टस्य सुसहायस्य
धीमतः । ह्यायेवानुगता तस्य नित्यं श्रीः सहचारिणी"
नोति० । "यन्मादिषियद्योगकर्मणः मनसा गिरा"
या० स्मृतिः । "उद्योगं सर्वं सैन्यानां दैत्यानामादिदेशह"
देवीमा० । भोजसेनवत् उत्तरपदबोमे २ उद्योगपर्वणि च ।
"उद्योगः सैन्यनिर्याणं श्रोतोपाख्यानमेव च" भा० व्या०
१ अ० "उद्योगे भरतश्रेष्ठः सर्वं कामगुणान्वितम् । भोजनं
भोजयेद्विप्रान् गन्धमाल्यैरलङ्कृतान्" भा० स्वर्गा० ६ अ०
उद्योगपर्वन् न० उद्योगस्य प्रतिपादकं पञ्च । व्यास
रचितभारतान्तर्गते पञ्चमे पर्वणि । "उद्योगपर्वं
विज्ञेयमतऊर्द्धं महाङ्गुतम्" । "उद्योगपर्वं विज्ञेयं प-
ञ्चमं शृण्वतः परम्" तत्त्वत्वत्तान्तमुपवर्ण्य । "उद्योग
पर्वं निर्दिष्टं सन्निविष्टसम्मितम्" भा० व्या० १ अ० ।
उद्योगिन् वि० उद्+यज्-णिन् । उद्योगयुक्ते । "उद्-
योगिनं पुरुषसिंहमुपैति लक्ष्मीर्दैवेन देयमिति
कापुरुषा वदन्ति । दैवं निहृत्य कुरु पौरुषमात्मशक्त्या
यत्ने कते यदि न सिध्यति कोऽत्र दोषः" हितो० ।
उद्योजक वि० उद्+यज्-लृट् । प्रवर्त्तके ।
उद् पु० उन्नतिं क्लिदाति उन्द-रक् । जलविड्वाले । (उद्गिराल)
उद्गुहं पु० सौमपुरे व्योमचारिपुरभेदे जटाधरः ।
उद्गुह पु० उद्गतोरधो यस्मात् । १ रथकीले । उद्गुतरथ-
तल्यः पक्षो यथ । ताम्बूडविहगे । मेदिनिः ।
उद्गुपारक पु० "हतराङ्गुले जातान् शृणु नगान् यथा-
तयम्" इत्युपक्रम्य "भैरवोमुण्डवेदाङ्गः पिण्डश्चोद-

पारकः" भा० व्या० ५ अ० सर्पसत्वे हतनागउक्ताः । [च
उद्गुहं वि० उद्+रिच-क्त । १ अतिशयिते, २ अधिके, ३ स्फुटे
उद्गुह पु० उद्+रिच-वज् । १ उद्गुह, २ अतिशये, ३ उपक्रमे
च । "गतोभक्त्युद्गुहः परिणतिमसौ चक्रवर्षा" पुष्पदन्तः ।
"प्रचीयते धनोद्गुहो जनानामविजानताम्" भा० ब०
१६२ अ० । "क्षेत्रोरागश्च तन्वा च मोहोद्गुहश्च केव-
लः" भा० अयु० २ अ० । ४ महानिम्बे स्त्री राजनि० ।
उद्गुशीय न० सामभेदे । "तदाङ्कुरीर्म्म एव वा एषा होत्वा
यदक्षावाक्या यदक्षावाकमनुसन्निहत ईन्द्रेर्मा भवितो-
रिति यद्युक्थं स्यात्तत्ककुभञ्चोद्गुशीयश्चान्ततः प्रतिषाये
वीर्यं वा एते सामनी वीर्यं एवान्ततः प्रतिषिञ्चन्ति" । ब्रा०
"अतोयदीयमुक्थम् उक्थसंस्थं स्यात् उक्तदोषपरिहाराय
तत्ककुभं चोद्गुशीयं चोभे सामनी अन्ततः सृतीयसवनस्यान्ते
प्रतिषाये तत्ककुभं ब्रह्मसाम उद्गुशीयमक्षावक्यसामेत्येवं
कर्त्तव्ये इत्यर्थः" ता० ब्रा० भा० ।

उद्गुत् वि० उद् उद्गुत्कर्षितस्वभावोऽस्यस्य वा मत्तुप् मस्य वः ।
१ उद्गुहो २ उद्गते च । "स उद्गतो निवतोयाति वैविषत्"
अ० ३, २, १० । "उद्गतः उच्छ्रायवतः" भा० "उद्गुत्स्वस्मा
अक्षणोतना" १, १६, १, ११ । "उद्गुत्स्वस्तेषु" भा० ।
उद्गुत्तर पु० उत्क्रान्तोरविस्क्रान्तिं चान्द्रोमाशोयत्वा प्रा० ब० ।
वत्सरपञ्चकान्तर्गते वत्सरभेदे इदावत्सरहावदे विवृतिः
उदावत्सरोऽप्यत्र ।

उद्गुपन न० उद्+वप-ल्युट् । १ दाने २ उत्तोलने (तोला) ।
"उस्त्रायामस्त्रोद्गुपनमस्त्रमिति पात्रे" "अनुदिते भस्त्रोद्गुप-
नादि" कात्या० १६, ६, १, २ । उत्क्रान्तोपपनम् अत्या०
स० । ३ उत्पाटने च ।

उद्गुमन न० उद्+वम-ल्युट् उद्गुपसर्गस्य धात्वर्थानुगम-
मात्मत्व । वमने । उद्गुमनश्चे विवृतिः ।

उद्गुयस् वि० उद्गतं वयोऽङ्गं यस्मात् प्रा० ब० । अक्षोत्पा-
दके वायौ "अपां रसमुद्गुयं सूत्र्ये सन्नं समाहितम्"
यजु० ६, २, "उद्गतं वयोऽङ्गं यस्मात् वायोः स उद्गुया
वायुः वायुनैव हि धान्यानि निष्पद्यन्ते" वेददी० । उत्-
क्रान्तो वयः कालिकावस्थाम् अत्या० स० । अतिक्रान्त
वयसि वृद्धे वि० ।

उद्गुत्त पु० उद्+हत-वज् । १ अतिशये २ अधिक्ये च ।
(उपचान) णिच्-वज् । बूर्णविशेषः २ देहस्यमलाद्यपसा-
रणव्यापारे ।

उद्गुत्त न० उद्गुत्तयेनेन उद्+हत-णिच् करणे-ल्युट् ।